

Transhumanism and anthropologic-legal dimension: the main tendencies of influence

Трансгуманізм та антропологічно-правовий вимір: основні тенденції впливу

Tereziia Popovych

Key words:

transhumanism, anthropology, human nature, human rights, values.

Ключові слова:

трансгуманізм, антропологія, людська природа, права людини, цінності.

Швидкісний розвиток науки і техніки, їхні досягнення впливають на всі сфери суспільного життя, ставлячи перед людством нові виклики. Це все, з одного боку, змушує нас адаптуватися до нових реалій, з іншого – трансформує наш світогляд, формуючи оновлену систему пріоритетів, по суті, цінностей. У контексті зазначеного особливу наукову зацікавленість викликає проблематика «трансгуманізму», яка набуває глобального характеру. Науковий інтерес також підсилюється та пояснюється як новизною самої проблематики, так і її малодослідженістю у вітчизняній правовій доктрині.

Передусім зауважимо, що термін «трансгуманізм» запропонований англійським біологом Дж. Хакслі в 1957 р. Своїми попередниками сучасні західні трансгуманісти вважають Дж. Бернала, Б. Рассела, О. Степлдона, П. Тейяра де Шардена. Філософською основою трансгуманізму є відмова від субстанціональної парадигми буття людини та перехід до функціональної парадигми, що бере початок у філософії І. Канта й Е. Кассіра¹.

У своїй сучасній формі трансгуманізм як світогляд, що апелює до досягнень науки і техніки, був в основному сформульований у лекціях ФМ-2030 (він же Ф. Есфандіарі). Внесок у його розвиток у 60–80 рр. ХХ ст. зробили Р. Еттінджер, М. Мінські, Е. Дрекслер. Серед сучасних учених, що пропагандують трансгуманізм, особливо питання клонування, штучного інтелекту, перезавантаження свідомості, кріоніки, варто згадати професора філософії Оксфордського університету Ніка Бострома².

Трансгуманізм можна визначити як новітній науковий напрям, який стверджує можливість трансформації становища людини, з огляду на розвиток нанотехнологій зокрема і науково-технічного прогресу загалом. Ця зміна передбачає покращення фізичних, інтелектуальних можливостей людини, а також удосконалення людської психіки, що матиме наслідком подолання смертельних хвороб, страждань, психіатричних відхилень, старіння, смерті тощо.

Під трансгуманізмом також розуміють культурну й інтелектуальну течію, що використовує досягнення науки і техніки для розвитку фізичних і ментальних здібностей людини. Уважається, що трансгуманізм зачіпає деякі аспекти людських біологічних станів, як-от інвалідність, фізичні страждання, хвороба, старіння. Смерть розглядається як небажаний і даремний підсумок біологічного життя. У даному контексті мислителі-трансгуманісти розраховують на досягнення в галузі біотехнологій та інші досягнення інтелектуальної культури високих технологій. Переваги та недоліки детальних трансформацій людської природи також належать до інтересів трансгуманізму³.

Однією із ключових особливостей трансгуманізму, яку пропагують майже всі апологети цього напрямку філософії, є спадкоємність ідей освіченого раціоналізму і гуманізму. Трансгуманізм імпортує гума-

¹ Денежніков С. Методологічна роль трансгуманізму у становленні постлюдини : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.09. Київ, 2012. С. 5.

² Гречкина Е. Трансгуманизм – мировоззрение XXI в. или цивилизационная угроза человечеству. Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. 2015. № 8. С. 35.

³ Барышников П. Типология бессмертия в теоретическом поле французского трансгуманизма. Философские проблемы информационных технологий и киберпространства. 2014. № 1. С. 102.

ністичні цінності, як-от раціональність, особиста свобода й ін., стверджуючи, що основна відмінність між трансгуманізмом і традиційним гуманізмом полягає в тому, що перший не обмежується традиційними заходами, що використовуються для поліпшення стану людини⁴.

Окрім того, поєднує всіх трансгуманістів положення про особисту свободу, про моральне право кожної людини використовувати технології для розширення своїх надможливостей і згода посилити контроль над своєю особистістю⁵.

Трансгуманісти вважають, що вільна особистість має повне право втручатися у природу. На їхню думку, не повинно бути моральних чи етичних табу, що забороняють особам на їх власний розсуд змінювати природу. Вони не бачать нічого осудного ні в бажанні людей жити якомога довше, ні в їхньому природному прагненні робити, вчитися і загалом жити значно більше, ніж це нині можливо. Особистість, у розумінні трансгуманістів, має право формуватися і розвиватися набагато довше того обмеженого життєвого віку, який відведений їй еволюційним минулим⁶.

Зрозуміло, що виникають питання, чи доречно досягати означених цілей даного напрямку, втручаючись у природний розвиток речей. Хтось згадає релігійні або морально-етичні аспекти (хоча серед учасників міжнародних конгресів, присвячених трансгуманістичній тематиці, неодноразово були помічені релігійні лідери різних конфесій – Т. П.). Інші ж активно виступають чи виступатимуть проти, посиляючись на ймовірні, проєктовані ними, негативні наслідки або (що лякає ще більше!!! – Т. П.) на неможливість спрогнозувати характер, природу результатів діяльності трансгуманістичного руху, що можуть невідворотно вплинути на майбутній суспільний розвиток. Як зауважують деякі науковці, філософія, передусім антропологічна, повинна нести відповідальність перед людьми за цільові орієнтири, які вона пропонує, за оцінки, які вона дає, і зобов'язана допомагати людям зберегти гідність за будь-яких обставин⁷.

І справа тут не тільки у зростанні потужності технаук та її втручання в найінтимніші і глибинні структури людського тіла. Насамперед ми стикаємося із проблемами сутності людини і людства, їхнього майбутнього, із проблемою природи людини і норм людської тілесності та психіки, а також із проблемою параметрів створюваного людиною техносередовища, які, підкоряючись інженерній думці, з одного боку, адаптуються до людської тілесності, а з іншого – самі формують її, поволі змінюючи. У результаті цього етичні проблеми в контексті ідеологій пост- і транслюдства належать до кола найгостріших дискусійних проблем⁸. Також небезпеку впровадження нових технологій часто вбачають не стільки в їхній потужності, скільки в загрозі їх одностороннього привласнення окремими суб'єктами та спокусі використання заради власних корисливих цілей.

Хоча варто зауважити, що для певного наукового кола трансгуманістичні ідеї є відверто утопічними та сприймаються радше як сучасна наукова фантастика. Інші ж наголошують на очевидних загрозах людству внаслідок розвитку та втілення в життя трансгуманістичних ідей. Зокрема, йдеться про небезпеку, яку несе в собі штучний інтелект (далі – ШІ). Можливо, як вони зазначають, створення повноцінного (чи надлюдського ШІ) – завдання неймовірної технологічної складності, яке буде вирішуватись наступними поколіннями. Але машина може зробити з нами те саме, що ми зробили із природою. Прихильники ж даного світогляду оптимістично заспокоюють, що штучний інтелект ніколи не перейде межу, що зрівняє його з людським розумом⁹. Навпаки, основне призначення штучного інтелекту допомагати, а не шкодити людині.

Звісно, ці думки та погляди мають право на існування та ще більше актуалізують обрану проблематику дослідження. Адже тільки через науковий дискурс ми можемо наблизитись до пізнання істини. Адже основне призначення науки полягає у формуванні таких теоретичних розробок, результати яких можуть бути застосовані та використані для покращення нашого життя, тобто у практичній площині. Наука насамперед має служити інтересам Людини. І тут доречно згадати, що в уніфікованому вигляді світоглядні

⁴ Попова А., Киселевская Л. Концепция постчеловека – новый дискурс XXI в. История и современность. 2018. № 3. С. 58.

⁵ Гречкина Е. Трансгуманизм – мировоззрение XXI в. Или цивилизационная угроза человечеству. Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. 2015. № 8. С. 37.

⁶ Dienezhnikov S. World outlook problems of transhumanism ideas. Філософія науки: традиції та інновації. 2018. № 2 (18). С. 57.

⁷ Кутырев В. Философия трансгуманизма : учебно-методическое пособие / отв. ред. Н. Соломадина. Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2015. С. 83.

⁸ Соколовский С. Киберчеловечество как предмет антропологии. Сибирские исторические исследования. 2018. № 3. С. 7.

⁹ Ковалёв В. К политологии постчеловека? Некоторые социально-политические перспективы и угрозы NBIC-конвергенции и «трансгуманизма». Политическая экспертиза: ПОЛИТЭК. 2012. Т. 8. № 4. С. 73.

позиції трансгуманізму зводяться до покращення життя всього людства, тому знаходять все більшу підтримку серед членів суспільства, зокрема і на підсвідомому рівні.

Звернемося до таких найпростіших прикладів. На сучасному етапі особи віком від 60-ти років і старше (звісно, загалом ідеться про громадян економічно високорозвинених країн – *Т. П.*) не тільки не бажають думати про завершення свого життєвого шляху, але й ведуть активний спосіб життя. Тобто займаються саморозвитком, самовдосконаленням та по-справжньому насолоджуються життям (зазвичай мають для цього відповідні часові ресурси через послаблення професійної/ділової активності, трансформуючи власну систему цінностей з урахуванням апостеріорних знань – *Т. П.*). Незважаючи на всі здобутки сучасної медицини, ми продовжуємо втрачати людські життя через невиліковні хвороби і відсутність належних препаратів. І цей перелік можна продовжувати. У контексті чого приходиться розуміння необхідності розвитку нанотехнологій та науково-технічного прогресу для покращення умов життєдіяльності людини. І це важко заперечити навіть найбільш затятим скептикам щодо сприйняття ідей трансгуманістичного світогляду.

Безперечно, вплив технології на сучасну людину набуває іншого відтінку, іншого значення. Повсякденна практика зазначає появу технологій як етичного й естетичного явища, що пропонує самовдосконалення людини в усіх сферах її життєдіяльності, в особистісній також. Усе частіше дослідники звертаються до теми становлення нових смислів життя. Новітні технології сьогодні виступають чинниками, які постійно впливають на людину, її звички, думки, спосіб життя, ідеали та систему цінностей.

Технологічні революції призводять до принципової зміни моделі життя людини та суспільства. Відбувається трансформація самої людини – становлення постлюдини, яка втілює провідні сучасні соціокультурні технології, а не лише наукові, як здається на перший погляд. Тому у другій половині ХХ ст. сформульоване питання: чи змінює технологія людські цінності, чи навпаки, людські цінності визначають шляхи розвитку технологій?¹⁰

На нашу думку, проблема насамперед полягає в окресленні меж застосування здобутків науки і техніки, які б, виконуючи свою «місію» для людства, не створювали загрозу втрати загальнолюдських цінностей, передусім людської гідності та духовності, докорінно трансформуючи людську природу та руйнуючи її ідентичність. І ключовими акцентами тут є саме втрата та докорінна трансформація людських орієнтирів та ідеалів. Оскільки деякі зміни в ціннісній системі є цілком логічним і об'єктивним процесом.

У контексті зазначеного варто зауважити, що ціннісна ієрархія має конкретно-історичний характер. Зміна суспільно-історичної епохи зумовлює зміну суспільних ідеалів, цілей для людини і людського суспільства, отже, і змісту цінностей, зокрема і правових. Водночас може мати місце як тотальна заміна окремих ціннісних складників чи трансформація їхньої ролі та значення в ієрархії цінностей, так і оновлення сутнісного наповнення вже усталених цінностей. Наприклад, безперечно, базовою фундаментальною аксіологічною величиною є людина, її права та свободи. Людина як трансцендентно-трансцендентальна сутність була об'єктом дослідження вчених-науковців протягом усієї історії генезису людства. Але розуміння певних ідеалів, людських орієнтирів, пріоритетів набуває нового змісту, зокрема: від сповідування ідей прав людини першого покоління до набуття значущості проблеми забезпечення четвертого покоління прав людини, перелік яких зростатиме з огляду на реалії сьогодення та перспективи майбутньої популяризації ідей трансгуманізму. Як наслідок, розширення каталогу прав людини (виникнення нових прав) зачіпає й інші складові елементи правового статусу, зокрема категорію обов'язків, ураховуючи наявну органічну єдність між ними (нові права – нові обов'язки).

Ускладнення соціуму зумовлює нові можливості, нові межі людської свободи, що кристалізуються в нових конструкціях прав людини. Трансгуманізм ставить перед собою завдання деміфологізації сучасного юснатуралізму, пошуку раціональних правових засад визначення доступу людей до технологій, здатних зробити їхнє життя кращим. Тенденція зближення трансгуманізму і біоетичного дискурсу сприяє доктринальному закріпленню принципу автономії особистості, що має природне право на пошук щастя та розкривається в нових природних правах. У наш час теоретична комунікація між доктриною природного права і філософією трансгуманізму реальна і потенційно дуже результативна. Пізній трансгуманізм обґрунтував розширення поняття людської гідності, раціоналізував саму категорію «людська гідність», під-

¹⁰ Пилипенко С. Проблема людини у постантропологічну епоху: технологічний аспект. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология». 2014. Т. 27 (66). № № 1–2. С. 44.

готував ґрунт для зваженого застосування біотехнологій, що дозволяє мінімізувати ризики і збільшувати шанси на щастя конкретних людей¹¹.

Звідси, очевидно, що теорія трансгуманізму, охоплюючи в основному такі науки, як філософія, соціологія, антропологія, культурологія, не залишає осторонь і юридичну науку. Відповідно до цього, деякі права й обов'язки як елементи сучасного правового статусу людини, що закріплені в національних законодавчих і міжнародних актах, стануть неактуальними, їм на зміну придуть інші права й обов'язки майбутнього. Також буде інше уявлення про життя і здоров'я людини. Як наслідок, в умовах сьогодення виникають дискусії серед членів суспільства про те, чи потрібні людям такі зміни, якими повинні бути межі їх реалізації? Зокрема, Рада Європи, Європейський Союз, деякі інші міжнародні організації, провідні держави світу постійно звертаються до обговорення та дослідження цих питань¹².

Отже, стрімкий розвиток нових технологій у сучасному світі набуває революційного характеру. Досягнення в області передових технологій уже зараз здатні не лише змінити буденний устрій життя, але і глибоко реконструювати наше соціальне буття.

Варто зазначити, що трансгуманізм – це еволюціонуючий світогляд, або, точніше, сімейство еволюціонуючих світоглядів, оскільки трансгуманісти часто розходяться в думці один з одним із багатьох питань. Трансгуманістична філософія, яка поки що перебуває на стадії становлення, повинна продовжувати розвиватися у світлі нового досвіду і нових можливостей¹³.

Етичному осмисленню підлягають проблеми використання високих технологій. Проблеми їх застосування так довго живили жанр антиутопії, що в багатьох людей будь-яка їхня форма аргіогі асоціюється з настанням епохи дегуманізації. Ризики, що є основою для обмеження швидкого розвитку надтехнологій, пов'язані з можливістю порушення фундаментальних принципів біоетики – передусім це можливість утиску гідності людини, її автономії, порушення принципу справедливості¹⁴.

Отже, безсумнівним і очевидним є той факт, що трансгуманістичний напрям безпосередньо впливає на антропологічно-правовий вимір права, на людську природу та її систему ціннісних координат. Як наслідок, трансформується сутнісне наповнення прав людини та правового статусу загалом. І найважливіший виклик для людства в цьому процесі (як для прихильників, так і для критиків трансгуманістичного світогляду) полягає в забезпеченні збереження ідентичності людини та недопущення конфлікту між здобутками науково-технічного прогресу та загальнолюдськими цінностями. Зрештою, щоби переорієнтація цінностей людини, оновлення її прав і обов'язків мали наслідками покращення життя людства на основі поваги до фундаментальних духовних ідеалів і орієнтирів, які, незважаючи на деякі змістовні модифікації, завжди б залишалися ідентифікаторами самотутньої природи людини як абсолютної цінності й унікального творіння Всесвіту.

Анотація

У статті досліджуються наукові підходи до визначення сутності трансгуманістичного світогляду, визначаються його основні риси. Висвітлюються також основні тенденції впливу трансгуманістичних ідей на антропологічно-правову сферу. Зокрема, проаналізовано, що швидкісний розвиток науки та техніки та їх досягнення зачіпають усі сфери суспільного життя, ставлячи перед людством нові виклики. Трансгуманістична філософія впливає на зміну ціннісної системи людини, оновлення концепції прав людини, появу нових прав і обов'язків у структурі правового статусу особи.

¹¹ Рыбаков О., Тихонова С. Доктрина естественного права и философия трансгуманизма: возможность коммуникации. *Lex russica*. 2014. № 2. LXXXVII. С. 144, 151.

¹² Улашкевич Л. Майбутнє прав людини через призму трансгуманізму. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 8–9.

¹³ Бостром Н. Трансгуманизм как философское и культурное мировоззрение. URL: <http://www.transhumanism-russia.ru/content/view6193/#treat> (дата звернення: 20.10.2019).

¹⁴ Денежніков С. Методологічна роль трансгуманізму у становленні постлюдини : дис. ... канд. філос. наук: 09.00.09. Суми, 2012. С. 152–153.

Summary

The article explores the scientific approaches to determining the essence of a transhumanist worldview. There have been identified its main features. The main tendencies of the influence of transhumanist ideas on anthropologic-legal sphere are also covered. In particular, it has been analyzed that the rapid development of science and technology and their achievements affect all spheres of public life, posing new challenges to the humanity. Transhumanist philosophy impacts on the change of the human value system, the renewal of the concept of human rights, the emergence.

Використана література:

1. Денежніков С. Методологічна роль трансгуманізму у становленні постлюдини : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.09. Київ, 2012. 20 с.
2. Гречкина Е. Трансгуманизм – мировоззрение XXI в. или цивилизационная угроза человечеству. *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*. 2015. № 8. С. 34–37.
3. Барышников П. Типология бессмертия в теоретическом поле французского трансгуманизма. *Философские проблемы информационных технологий и киберпространства*. 2014. № 1. С. 98–127.
4. Попова А., Киселевская Л. Концепция постчеловека – новый дискурс XXI в. *История и современность*. 2018. № 3. С. 51–65.
5. Dieniezhnikov S. World outlook problems of transhumanism ideas. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2018. № 2 (18). С. 56–63.
6. Кутырев В. Философия трансгуманизма : учебно-методическое пособие / отв. ред. Н. Соломадина. Москва ; Берлин: Директ-Медиа, 2015. 85 с.
7. Соколовский С. Киберчеловечество как предмет антропологии. *Сибирские исторические исследования*. 2018. № 3. С. 6–8.
8. Ковалёв В. К политологии постчеловека? Некоторые социально-политические перспективы и угрозы NBIC-конвергенции и «трансгуманизма». *Политическая экспертиза: ПОЛИТЭК*. 2012. Т. 8. № 4. С. 64–83.
9. Пилипенко С. Проблема людини у постантропологічну епоху: технологічний аспект. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология»*. 2014. Т. 27 (66). № № 1–2. С. 41–48.
10. Рыбаков О., Тихонова С. Доктрина естественного права и философия трансгуманизма: возможность коммуникации. *Lex russica*. 2014. № 2. Т. LXXXVII. С. 143–152.
11. Улашкевич Л. Майбутнє прав людини через призму трансгуманізму. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 7–10.
12. Бостром Н. Трансгуманизм как философское и культурное мировоззрение. URL: <http://www.transgumanism-russia.ru/content/view6193/#treat> (дата звернення: 20.10.2019).
13. Денежніков С. Методологічна роль трансгуманізму у становленні постлюдини : дис. ... канд. філос. наук: 09.00.09. Суми, 2012. 168 с. С. 152–153.

Tereziia Popovych,

Candidate of Law Sciences, Associate Professor,
Department of Theory and History of State and Law, Law Faculty,
Uzhgorod National University